

جایگاه نماز در قرآن کریم، سنت و سیره معصومین (علیهم السلام)

بصورت

دکتر فضل الله خالقیان

عضو هیئت علمی دانشکده علوم و حدیث

اگر نماز برپا دارید و زکات بدهید و به فرستادگان ایمان بیاورید... قطعاً گناهانتان را از شما می‌زداییم و شما را به بوستان‌هایی داخل می‌کنیم که...

۳. محافظت و مواظبت بر نماز:
وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (مؤمنون/ ۹)
و آنان که بر نمازهایشان مواظبت می‌نمایند.
۴. نماز، تکلیفی مقید به اوقات مشخص:
إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا (نساء/ ۱۰۳)

نماز بر مؤمنان، در اوقات معین مقرر شده است.
۵. نماز، بیانگر خشوع مؤمنان:
قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (مؤمنون ۱ و ۲)
به راستی که مؤمنان رستگار شدند، همانان که در نمازشان فروتن هستند.

۶. نماز، عبادتی که منافقان از آن لذت نمی‌برند و آن را با کسالت انجام می‌دهند:
وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كَسَالَى (توبه/ ۵۴)
و منافقان جز با حال کسالت نماز به جا نمی‌آورند.

۷. نماز، دعا و خواسته پیامبران است:
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي (ابراهیم/ ۴۰)

موضوع سخن نماز و جایگاه آن در اسلام است. برای مشخص شدن این جایگاه ابتدا باید به قرآن کریم مراجعه کرد و پس از آن به سراغ سنت و سیره معصومین (ع) رفت.

◀ کلیدواژه‌ها: نماز، خشوع، اقامه، ذکر

نماز در قرآن کریم

واژه صلاة و مشتقات آن ۹۹ بار در قرآن کریم به کار رفته است. کلمه صلاة در اصل به معنای دعا کردن و درود فرستادن (تبریک و تمجید) است (الراغب الاصفهانی، ۱۴۰۴: ۲۸۵). چنان که در قرآن می‌خوانیم: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (احزاب، ۵۶)؛ خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می‌فرستند. ای کسانی که ایمان آورده‌اید، بر او درود فرستید و به فرمانش به خوبی گردن نهید.

صلاة در موارد دیگر - خصوصاً چنانچه با واژه «اقامه» توأم شده باشد - به معنای فعل عبادی مخصوصی که متضمن افعال و افعال بوده و از جانب خداوند متعال تشریح شده است، به کار می‌رود: یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ... (مائده/ ۶)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛ چون به (عزم) نماز برخیزید صورت خود را بشویید...

با مرور آیات الهی در مورد نماز به موضوعاتی از قبیل آنچه در زیر می‌آید، برخورد می‌کنیم:

۱. نماز، وسیله‌ای برای استعانت از خداوند متعال است:

وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (بقره/ ۴۵)

از شکیبایی و نماز یاری جوید و به راستی این کار (نماز) گران است، مگر بر فروتنان.

۲. تأکید بر اقامه نماز به همراه

پرداخت زکات

لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ لَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ...

(مائده/ ۱۲)

پروردگارا، مرا برپا دارنده نماز قرار ده و از فرزندان من نیز:

۸. نماز، بهترین وسیله برای یاد خدا است:

وَ أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه/ ۱۴)

و به یاد من نماز برپا دار.

۹. نماز انسان را از کارهای زشت و ناپسند باز می‌دارد: **إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ (عنکبوت/ ۴۵)** قطعاً نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد.

۱۰. نماز نخواندن باعث دخول در آتش جهنم است: **مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ * قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ (مدثر/ ۴۲ و ۴۳)**

(بهشتیان از مجرمان می‌پرسند): چه چیز شما را در آتش (سقر) درآورد؟ گویند: ما از نماز گزاران نبودیم.

نماز سدّی در مقابل بدی‌ها

با تأمل در آیه مبارکه ۴۵ سوره عنکبوت درمی‌یابیم که نماز بسته به میزان حضور قلب در آن - دارای دو اثر مهم است: اثر نخست بازداشتن از کارهای زشت و ناپسند و دومین اثر ترسیخ ذکر و یاد خدا در قلب انسان است که مفتاح همه خیرات به‌شمار می‌رود.

نماز در آینه سخنان امیرالمؤمنین (علیه السلام)

یکی از جامع‌ترین بیانات حضرت علی (ع)، مربوط به یکی از خطبه‌های ایشان است که با این عبارت آغاز می‌شود:

تَعَاهَدُوا أَمْرَ الصَّلَاةِ وَ حَافِظُوا عَلَيْهَا وَ اسْتَكْبَرُوا مِنْهَا وَ تَقَرَّبُوا بِهَا (نهج البلاغه، ۱۳۸۷: خطبه ۲۹۹)

این بیانات چنان زیبا و اثرگذار است که بدون هیچ توضیحی ترجمه آن را از نظر شما می‌گذرانیم:

«مردم! (خواندن و اقامه) نماز را برعهده بگیرید و آن را حفظ کنید، زیاد نماز بخوانید و با نماز خود را به خدا نزدیک کنید. چرا که نماز «دستوری است که در وقت‌های خاص بر مؤمنان واجب گردیده است.»^۲ آیا به پاسخ دوزخیان گوش فرامی‌دهید، آن هنگام که از آن‌ها پرسیدند: «چه چیزی شما را به دوزخ کشانده است؟ گفتند: ما از نماز گزاران نبودیم.» همانا نماز گناهان را چون برگ‌های پاییزی فرو می‌ریزد و غل و زنجیر گناهان را از گردن‌های شما می‌گشاید. پیامبر اسلام (ص) نماز را به چشمه آب گرمی که بر در سرای مردی جریان داشته باشد، تشبیه کرده است که اگر هر شبانه‌روز پنج بار خود را در آن شست‌وشو دهد، هرگز چرک و آلودگی در بدن او باقی نمی‌ماند.

همانا کسانی از مؤمنان حق نماز را شناختند که زیور دنیا از نماز بازمان نداشتند و روشنایی چشمشان، یعنی اموال و فرزندان، مانع نمازشان نشود. خدای سبحان می‌فرماید: «مردانی هستند که تجارت و خرید و فروش آنان را از یاد خدا و برپاداشتن نماز و پرداخت زکات باز نمی‌دارد.»^۳

یکی از آثار نماز، تجدید حیات معنوی

امیرالمؤمنین (ع) در این مورد می‌فرماید: **مَا أَهَمَّنِي [أَمْرًا] ذَنْبٌ أَهَمَّتُ بَعْدَهُ حَتَّى أَصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ وَ أَسْأَلَ اللَّهَ الْعَافِيَةَ؛** آنچه بین من و خدا نارواست، اگر انجام دهم و مهلت دو رکعت نماز داشته باشم که از خدا عافیت طلبم، مرا اندوهگین نخواهد ساخت (همان: حکمت ۲۹۹، صفحه ۲۰۱)

حق نماز بر انسان

حسن ختام این نوشتار را بیان گرامی امام سجاد(ع) در رساله حقوق قرار می‌دهیم:

«و اما حق نماز این است که بدانی نماز، ورود به درگاه خداست و تو در نماز در برابر خدا می‌ایستی و چون به این عقیده‌مند باشی شایسته است که در نماز چون بنده ذلیلی که راغب و راهب و خائف و امیدوار و گدا و زاری کن است، بایستی و کسی را که در برابرش به نماز ایستاده‌ای، به آرامی و سربه‌زبری و خشوع اعضا و فروتنی، تعظیم کنی و از دل خود به خوبی با او راز گویی و از وی بخواهی که گردنت را از زیر بار خطاهایی که تو را فرا گرفته و گناهانی که به پرنگاه نبودیت کشانده است، آزاد کند؛ و لا قوة إلا بالله.» (تحف العقول، ج پنجم، ۱۳۷۳: ۲۶۴)

پی‌نوشت

۱. مدثر: ۴۲ و ۴۳
۲. نساء: ۱۰۳
۳. نور: ۳۷

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند.
۲. نهج البلاغه؛ ترجمه محمد دشتی، آدینه سبز، چاپ چهارم، ۱۳۸۷.
۳. ابن‌شعبه حرانی؛ **تحف العقول**، ترجمه و تحصح آیت‌الله کمره‌ای - علی اکبر غفاری، انتشارات کتابچی، چاپ پنجم، ۱۳۷۳.
۴. الراغب الاصفهانی؛ **المفردات فی غریب القرآن**، دفتر نشر کتاب، الطبعة الثانی، ۱۴۰۴ هـ.
۵. طباطبایی، علامه محمدحسین؛ **المیزان فی تفسیر القرآن**، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، بیروت - لبنان، ۱۳۹۳ هـ.

